

Glosszák

Nélkülözhetőség Európában, a világ közepén

Lits Levente

DOI: 10.14267/VILPOL2026.03.14

Hozzászólás Bodor Sára Vera A kívülállóság ellentmondása - A magyar művészet külföldi népszerűsítéséről Bukta Imre és Samu Géza példáján keresztül (prae.hu 2025.11.18.) című jegyzetéhez.

A magyar, mint olyan nép, közösség, kulturális mozgalom vagy frakció, szervesen kapcsolódott a kint és a bent látszólagos felosztottságához, mintha nélkülözhetetlenül ki kellett maradnunk – úgy mond - valami történelmiből, hogy az megtörténjen, ezért voltunk és leszünk – mondták – történelmieket, nélkülözhetetlenek. A neoliberalizmusban senkik vagyunk, vagy legalábbis a kicserélhető, bárkik; ugyanakkor hamis ígéret volt, rossz csere (!) lemondani a valakiségről az akárkivé válás reményében. Lukács György az utolsó értelmiségpolitika és művészetpolitika képviselője, hiszen a neoliberalizmus annak tagadására épült, ebben következetes álláspontot képviselt: minden, ami a forma tagadása, a kimunkált egyén elutasítása, a kisajátítás logikája, felszámolt közösség; márpedig ez a neokonzervatív fordulatot fejezte ki.

Bodor cikkében Néray Katalin munkáját csupán a kívülállóság, a legvidámabb barakk intézménypolitikájaként értelmezi, sőt nem bontotta ki az általa megszervezett művészpáros (Bukta és Samu) ideológiai különbségeinek magyarázatát (témavezetőjéhez, Mélyi Józsefhez híven). Ugyanakkor Bodor helyesen állapította meg, Néray küldetésstudata a köztársasági hagyomány újraélesztését jelentette, melynek híján volt az akkori kultúrpolitika.

Lukács után nem lehetett értelmiségpolitikáról beszélni; ebben ma fordulat zajlik, ugyanis a művészek átfogó vezetésének hiánya lassítja a társadalom egészét meghatározó technológiai-kultúra átalakulását, azaz szükség és felelősség terheli a szakkormányzatot. Ma az innováció és az adaptáció folyamatait a művészetpolitika megvallott elsőbbsége segíti, az elsajátítás kulturális logikája. Tehát ma már a művészetpolitika kiterjesztése elengedhetetlen, nem csak az oktatás, de finanszírozás ügyében is, ehhez pedig foglalkoztatáspolitikai fordulatra van szükség. Bodor a kívülállás szükségességét nem fejt meg, így adott értelmezést: a „politikailag egyre nyitottabb évtized” pusztán a későliberális trauma évtizede, ahol a „szabadság” egy magára hagyott (és utalt) művésztársadalmat eredményezett, miközben az akkori underground fényében (!) egy békével teli korszak ígérete válhatott valóra (Lásd SzEÁ).

„A kívülállóság, vidékiség hangsúlyozása által teremtett távolságot itt két olyan fogalom hidalja át, amelyek releváns nemzetközi kontextusba helyezik a művészeket – ezek az avantgárd és az alternatív művészet. Mindez Néray alábbi mondatának fényében nyer értelmet: »[Az 1988-as Velencei Biennálé magyar pavilonja] megpróbál választ adni a magyar és közép-kelet-európai identitás problémáira a mítosztól iróniáig terjedő skálán.«” (Bodor)

Mindazonáltal a szerző helyesen idézte az elmúlt identitáspolitika klasszikus liberális magyarázatát. A káderrendszer antifasiszta tendenciái valóban megfeleltek a munkás-paraszt állam történetének (a mítosztól iróniáig terjedő skálán). Írása rámutat arra is, hogy a neoliberais kultúrpolitika csak időszakosan vitathatta el a transzgenerációs igazságtétel sürgető ügyét. (Lásd Bodornál: dekolonialista diskurzus, faji-nemi diszkrimináció, klímaváltozás) Vitathatatlanul szükség volt arra is, hogy kikényszerítsék a teljesítményt a potyautasság felszámolásával, melyet következtelenül, jogállami normák nélkül tettek; kétségtelen sok esetben méltánytalanul. A közép-kelet-európai neokonzervatív kultúrpolitika felismerte, hogy ez ellen tennie kell. Valóban megtörtént, hogy az értékállóság a változó társadalmi szükségletek megkérdőjelezését jelentette, ezért döntöttek kívülállóságuk mellett.

A 21. század első negyede során a művészvezetés újra-meghatározása és az annak intézményeként szolgáló művészetpolitika a piac demokratizálása felé tett újabb lépés. Míg a neoliberais verseny célja a versenytársak meg- és kiszorítása volt, ezt képviselte a korábbi kereskedelem-hangsúlyos művészetfinanszírozás és magángalériás rendszer, addig a többek között az Európa eszmének megerősítésén és az új ázsiai termelési mód célzott adaptációjának eredményeként a világpolitikai demokráciában a verseny célja az elsajátítás lesz, melyben a teljesítmény és gondoskodás összhangja valósul meg. A versenytársak nem pusztán pályatársakká váltak így, mely a Pareto-hatékony praxisnak, frakcióelméletnek kedvez, hanem lehetővé vált, hogy alkotótársakként műhely- és rendszeralkotó csoportokká szerveződjenek.

Úgy hiszem a nélkülözhetetlenség kategóriája segíthet kritikai magyarázatként szolgálni Bodor cikkének rendeltén. A kívülállóság dinamikája ez alapján megtört, és kivetette magából a neoliberais érdekellentmondás-komplexumát, melyet Bodor cikkében következetesen tekint át. Néray Katalin munkája Bodor keze nyomán érdemessé vált a magyar kultúrpolitika elemzett-kortárs kritikai irodalmának. A művészetben fennálló „éppígylét” pedig egy olyan helyet idéz fel, ahol nincsen már centrum és periféria, megszűnt a korábbi Európa-eszme. „a mítosztól iróniáig terjedő skálán” nem nélkülözhető: „Azt mondják, a művészet boldoggá tesz. Kétségtelen, egyre több a művész. Valóban, sosem voltunk ilyen boldogok.” (Lits László Áron)